

אתר דעת * לימודים * גיליון 19 * תשפ"ג * 2022/23

יוסף, האחים ו...החמורים

אהרן בק

בפרשייה הסבוכה של יוסף ואָחיו במצרים, מוזכרים מדי פעם חמוריהם של האחים, עליהם נשאו האחים את אמתחות התבואה שרכשו במצרים. כשלעצמו, אזכור החמורים נתפס כעניין שולי וטכני במהלך העלילה, שאיננו אמור לעורר עניין מיוחד; אלמלא העובדה המפתיעה, שבכל הפעמים שמופיעים החמורים, הם מקבלים הדגשת-יתר, המעוררת תמיהה וחוסר-נוחות בעיני הקורא. הצטברותן של התמיהות הללו הולכת ויוצרת את התחושה שהחמורים אינם פרט שולי במהלך הסיפור. נראה שבאמצעות המקום המכובד שלו זוכים החמורים, מבקש המקרא לבטא רעיון כלשהו. נסקור את כל האזכורים הללו, שישה במספר, ונציג את התמיהות העולות מההדגשה המיוחדת לה זוכים החמורים:

1 ו-2'. אחרי המפגש הראשון מצווה יוסף למלא את כלי האחים בבר, וגם להשיב את כספם. עד מהרה מגלים האחים את הדבר:

וַיֵּשְׂאוּ אֶת שְׂבָרָם עַל חֲמֵרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם. וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שָׁקוֹ לִתֵּת מִסָּפּוֹא לְחֹמְרוֹ בְּמִלּוֹן, וַיֵּרָא אֶת כֶּסֶפוֹ וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אֲמַתְחָתוֹ (בראשית מב, כו-כז).

בפסוקים אלה נזכרים החמורים פעמיים, ובשתי הפעמים הללו נראה שהאזכור מיותר:

א. "וישאו את שברם על חמריהם" – ציון העובדה שהאחים נושאים את שברם על חמוריהם הוא מיותר. וכי באיזה אופן הם ייקחו אותו? ברור שהאחים נשאו בדרך כלשהי את האמתחות בחזרה לארץ כנען, ואין כל צורך לפרט ולהסביר זאת. אמנם אפשר לומר, שתיאור נשיאת השבר על החמורים מהווה הטרם למה שיתואר עוד מעט

¹ אנחנו סופרים כאן שני אזכורים, משום שבפסוקים אלה מופיעים החמורים פעמיים. אמנם שני האזכורים מובאים בהקשר אחד, אבל להלן נראה שיש מקום להבחין בין שניהם. ראה הערה 13.

שיקרה במלון. אולם גם אם כך הוא (ובאות ג' להלן נערער על כך), מתעוררת התמיהה הבאה:

ב. "ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו" – מדוע חשוב לציין את הסיבה לפתיחת השק? מה היה המקרא חסר אילו נכתב: "ויפתח האחד את שקו, וירא את כספו"?²

ג. ציון החמורים בפסוקים אלה הוא חריג גם ביחס לכל הפעמים הבאות שיוזכרו אמתחותיהם של האחים: כאשר הם מגיעים הביתה ומספרים ליעקב את אשר אירע (מב, לה); כאשר הם משיבים את הכסף ביציאתם השנייה מן הבית (מג, טו); כאשר הם מתארים באוזני האיש אשר על הבית את פרשת הכסף (מג, כא)³; וכאשר הם מחפשים באמתחות את הגביע הנעלם (מד, יא)⁴ – בכל האירועים הללו נזכרות האמתחות, אך לא נזכרים החמורים שנשאו אותן. והדבר מובן מאליו: מה צורך יש בתיאור פרט טכני זה? אלא שהשתיקה מהחמורים בכל הפעמים הנ"ל מחזקת את התמיהה באזכורם של החמורים בפעם הראשונה.

3. בירידה השנייה חוששים האחים מההזמנה אל ביתו של המושל המצרי:

וַיֵּרְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף, וַיֹּאמְרוּ: עַל דְּבַר הַכֶּסֶף הַשֶּׁב
בְּאִמְתָּחֵינוּ בְּתַחֲלָה אֲנַחְנוּ מוֹבְאִים לְהַתְגַּלֵּל עֲלֵינוּ וּלְהַתְנַפֵּל עֲלֵינוּ וּלְקַחַת
אֶתְנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת חַמְרֵינוּ (מג, יח).

כאן הציון המיותר של החמורים בולט ומתמיה ביותר: אכן, האחים חוששים שהמושל עומד להתנפל עליהם ואולי אף לקחת אותם לעבדים; אך מהי משמעותו של החשש

² 'יעקבס', "ויאמר הנני" – דמותו של אברהם בפרשת העקדה", בתוך: בראש השנה יכתבון – קובץ מאמרים על ראש השנה, אלון שבות תשס"ג, עמ' 127, הערה 19, מקשר את אזכור החמור כאן למקומות אחרים שבהם החמור משמש כגורם מעכב (כדוגמת: חזרת משה ממדין למצרים). אך לא ברור מה פשר העיכוב הרמוז כאן.

³ ציון זה חשוב במיוחד, שכן בו משחזרים האחים את המקרה הביש שקרה במלון, אך ללא כל אזכור של החמורים: "וַיְהִי כִּי בָּאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ וַנִּפְתָּחָה אֶת אֲמִתָּחֵינוּ, וְהָיָה כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמִתָּחָתוֹ כִּסְפָּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ, וַנֵּשֶׁב אֹתוֹ בְּיַדְנוֹ".

⁴ גם בפסוק זה – בהשוואה לפסוק שלנו – בולט בהעדרו אזכורם של החמורים, שכן מתואר בו שהאחים פורקים את האמתחות: "וַיֹּרְדוּ אִישׁ אֶת אֲמִתָּחָתוֹ אֲרָצָה" – אך לא צויין מהיכן הם הורידו אותן. אילו היה המקרא נוקט באופן המפורט שבו נקט בתחילה, היה עליו לומר: "וַיֹּרְדוּ אִישׁ אֶת אֲמִתָּחָתוֹ מֵעַל חַמְרוֹ אֲרָצָה" וכדו'.

מפני... לקיחת החמורים?! האם גזילת החמורים (וההפסד הכספי שכרוך בכך) היא מה שמטריד כעת את האחים?⁵ אתמהה.

4. האיש אשר על הבית מרגיע את האחים, ודואג לתת להם יחס חיובי:

וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף, וַיִּתֵּן מִיָּם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֵרֵיהֶם (מג, כד).

הבאת האנשים הביתה ונתינת המים לרחיצת הרגליים מעידה על היחס החם שהאחים זוכים לו (במפתיע), וכך גם הארוחה החגיגית שהם יסעדו עוד מעט בחברת המושל המצרי. אך מדוע יש צורך לציין גם את נתינת המספוא לחמורים? אלמלא היינו יודעים שהאיש אשר על הבית דאג למזונם של החמורים, האם לא היינו חשים ביחס המועדף שקיבלו האחים?

5. אחרי האירוח כיד-המלך, קמים האחים בבוקר במטרה לחזור אל ארץ כנען:

הַבֹּקֶר אֹר וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ, הֵמָּה וְחֲמֵרֵיהֶם (מד, ג).

וגם כאן נתמה: מדוע יש צורך לציין שהחמורים שולחו?⁶ כאן בולטת הדגשת-היתר של החמורים, שכן עיקר המידע שבפסוק נמסר כבר בארבע המילים הראשונות: "הבקר אור והאנשים שלחו"; ורק בשביל לציין גם את שילוח החמורים, היה על

⁵ רמב"ן עמד על קושי זה, ויישב: "כי ידאגו על חמוריהם לאמור: הנה ייקחו גם את חמורינו עם אמתחותיהם, ולא נוכל לשלוח לביתנו בר, וימותו כולם ברעב". אבל נראה שעדיין אין הסבר זה פותר את הקושייה: האחים עומדים (במקרה הטוב) לחזור אל הכלא המצרי ולשבת שם פרק זמן לא-מוגדר כגנבי כסף מאוצר המלכות, ומה שמטריד אותם הוא: כיצד ישיגו, לכשישתחררו (אם בכלל), חמורים ושקים חדשים להביא אוכל הביתה?!!... חזקוני ביאר את אזכור החמורים, בכך שהבאת החמורים אל בית המושל הגבירה את החשד שיש כאן עלילה: "אם לא היו מביאים רק אותנו לבד, היינו אומרים: רק לדבר איתנו אנחנו מובאים; אבל מאחר שגם חמורינו מובאים עמנו לבית, אין זה אלא להביא עלינו עלילה", ובאופן דומה בשם בעלי התוספות, ראה: הרב יעקב גליס, **תוספות השלם – אוצר פירושי בעלי התוספות, ח"ד, ירושלים תשמ"ה**, עמ' קעו. **תורה שלמה** לפסוקנו, הערה נא. אבל אם כך הוא, היה מדויק יותר להזכיר את החמורים ברישא של דברי האחים, כאשר הם מתארים את החשש: "על דבר הכסף השב באמתחותינו בתחילה אנחנו וחמורינו מובאים", ולא בסיפא, המתארת את התוצאה העלולה לקרות. ראה גם את הסברם של אברבנאל ו"עקידת יצחק", ועיין במורה נבוכים ח"ג, פרק מ; ובביאורו של מ' שורץ למורה נבוכים, תל-אביב תשס"ג, עמ' 575.

⁶ הסבר אפשרי מעלה ר' שת הרופא בן יפת (בן המאה ה-13), ראה: **חמאת החמדה לספר בראשית** (הוציא לאור ב' פלדשטרן), ירושלים תשס"ח, עמ' 188 (ובהערה 104). לדבריו, הייתור בהזכרת החמורים נועד להדגיש את השליטה המוחלטת של מצרים על התנועה בה וממנה, כך ש"מכאן ידענו שלא היה אדם יוצא ממצרים וחמורו עמו אלא ברשות מלכות".

הכתוב לחזור ולהזכיר את שילוח האנשים: "המה וחמריהם" – גם האנשים וגם החמורים.⁷

6. כאשר מתגלה הגביע באמתחת האחים, חוזרים כולם אל ביתו של יוסף:

וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם, וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֻמְרוֹ וַיָּשְׁבוּ הָעִירָה. וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו
בֵּיתָה יוֹסֵף, וְהוּא עוֹדְנָו שָׁם, וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי אֶרְצָה (מד, יג-יד).

האחים קורעים את שמלותיהם, חוזרים לעמוד לפני יוסף, ונופלים לפניו ארצה. המבוכה, הצער, החשש, העצב והבהלה ניכרים מתוך מעשיהם. אולם מדוע רואה הכתוב צורך לפרט את העובדה שהם מעמיסים את האמתחות בחזרה על החמורים? וכי מה חשבנו, שהם השאירו את האמתחות באמצע הדרך?!

*

חשוב לציין עוד, שלאורך כל הפרשייה הארוכה, אלו הן שש ההופעות היחידות של חמורים כחיות משא בסיפור המורכב של יוסף והאחים.⁸ לפני כן, כאשר תוארה ירידתו של יוסף למצרים, נזכרים גמלים (לז, כה); ולאחר מכן, כאשר יתגלה יוסף אל אחיו, הוא ישלח עגלות (רתומות לסוסים? לגמלים? לשוורים או לפרות?) כדי להוריד את משפחת אביו למצרים (מה, יט; כא. מו, ה). יתירה מזאת: אחרי סיום הפרשייה, עם התגלותו של יוסף אל האחים, תבוא התייחסות נוספת אל החמורים: המלך יורה ליוסף לטעון את החמורים של האחים בכל טוב מצרים. אולם אז הוא יכנה אותם בכינוי אחר: "אמר אל אחיך: זאת עשו, טענו את בעיךכם ולכו באו ארצה כנען" (מה, יז) – בעיר⁹, ולא חמורים.

⁷ ניתוח דקדוקי של פסוק זה מובא אצל ז' לבנת ומ' סלע, "האופוזיציה – היחס השלישי?", לשוננו נט, א (תשנ"ו), עמ' 62: הסיומת "המה וחמריהם" היא "בבחינת תוספת הבהרה לאחר הרהור שני (afterthought)... פסוק זה הוא דוגמה ליחס ההיפונימיה A' מוכלל ב-B'".

⁸ מדוע לקחו איתם האחים דווקא חמורים (ולא גמלים וכדו')? ראה א"י ברור, "מסע בני יעקב מצרימה לשבור בר", בית מקרא מו (תשל"א), עמ' 412-413.

⁹ השווה: במדבר ז. שמו"א ו, ז. שמו"ב ו, ו.

¹⁰ בעיר – שם עצם קיבוצי לבהמות, כדוגמת: בקר, צאן, מקנה, ולא תיאור של פרט בודד, כמו: כבש, פר, שעיר. ראה על כך במאמרנו: "פסוקים מקבילים בספר בראשית", מגדים ס (תשפ"ב), עמ' 48, הערה 58.

רק עוד פעם אחת יוזכרו החמורים במפורש¹¹, כאשר הם יישאו את טוב מצרים עבור יעקב: "וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשֶׂה חֲמֵרִים נְשָׂאִים מְטוֹב מִצְרַיִם, וְעָשָׂר אֶתְנֹת נְשָׂאת בָּר וְלָחֶם וּמִזֶּן לְאָבִיו לְדֶרֶךְ" (מה, כג) – וגם כאן נשאל: מדוע יש צורך לפרט כיצד בדיוק הובאה המנחה ליעקב (על חמורים) ומי נשא את הצידה לדרך (אתונות)¹²?

*

התמיהות הללו יוצרות את התחושה, שלא בכדי מספר לנו הכתוב על החמורים חזור וספר. תיאור החמורים דווקא במקומות שבהם היה אפשר בקלות לוותר על כך, מדגיש שהכתוב רוצה להעביר מסר כלשהו בצורה עקיפה דרך הכנסת "דמויות משנה" אלו לתוך מסכת ההתרחשויות.

טענתנו היא, שהחמורים מהווים מעין תמונת רקע בתפאורה של הפרשייה, אשר מטרתה לשקף באופן עקיף ובמרום את אוירת ההתרחשות של הסיפור. נוכל להבין זאת אם נקרא ברצף את כל ששת המופעים של החמורים בסיפורנו:

(2-1) וַיִּשְׂאוּ אֶת שְׂבָרָם עַל חֲמֵרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם. וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שָׁקוֹ לִתֵּת מִסָּפּוֹ לְחֹמְרוֹ בְּמִלּוֹן, וַיֵּרָא אֶת כֶּסֶף וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אֲמִתְחָתוֹ.

(3) וַיֵּירָאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוֹבֵאוּ בֵּית יוֹסֵף, וַיֹּאמְרוּ: עַל דְּבַר הַכֶּסֶף הַשֶּׁב בְּאֲמִתְחָתֵינוּ בְּתַחֲלָה אֲנַחְנוּ מוֹבָאִים לְהַתְגַּלֵּל עָלֵינוּ וּלְהַתְנַפֵּל עָלֵינוּ וּלְקַחַת אֶתְנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת חֲמֵרֵינוּ.

(4) וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף, וַיִּתֵּן מִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, וַיִּתֵּן מִסָּפּוֹ לְחֲמֵרֵיהֶם.

(5) הַבֶּקֶר אֹרֹר וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ, הֵמָּה וְחֲמֵרֵיהֶם.

(6) וַיִּקְרְעוּ שִׁמְלָתָם, וַיַּעֲמֵס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה.

11 בהנחה שמדובר על אותם החמורים של האחים. לפי מספר פרשנים, הרואים בכל הכבודה שנושאים החמורים והאתונות מתנה מאת המלך ליעקב (ראה, למשל, בהערה הבאה, אות ב), אפשר לטעון שהחמורים הללו הם חמורי המלך, כשם שהאתונות הן של המלך.

12 א. אין תמיהה על הנקיבה במספרם של בעלי החיים – בסך הכל עשרים – אשר נועדה לתאר את הכמות הרבה של המזון שנשלחה ליעקב. התמיהה עולה מתוך החלוקה בין חמורים ואתונות, אשר מדגישה את החשיבות שרואה הפסוק בציון של חיות המשא המסוימות. עובדה זו אומרת דרשני.

ב. רמב"ן הסביר, שהחמורים והאתונות הם חלק מהמתנה ליעקב, "כי המשא ונושאי המשא הכל שלח לו... כאשר עשה אביו (הכוונה למנחה ששלח יעקב לעשו – לב, טו-טז)", ומשום כך פירט הכתוב את סוגי בעלי החיים השונים.

רשימה זו מסייעת לעמוד על המסר הסמוי שעולה מתוך אזכורם של החמורים. הכיצד? נשתעשע לרגע בתיאור דמיוני של סיפור יוסף ואָחיו, לא כפי שהוא מובא לפנינו, אלא... מנקודת מבטם של החמורים עצמם. ובכן, אם היינו שואלים את החמורים מה התרחש, הם בוודאי היו מספרים לנו כך: "במלון היינו אמורים לקבל אוכל (1-2), אך אז התגלתה הפרשייה העגומה של הכסף¹³. בהמשך, כאשר ירדנו שנית למצרים והוזמנו לביתו של יוסף, התעורר חשש חמור שנילקח מאת אדונינו (3). חשש זה שכן בזכות דבריו של האיש אשר על הבית, שגם העניק לנו מנת מספוא טובה (4). למחרת כבר היינו מוכנים לצאת אל הדרך, אל ביתנו שבארץ כנען (5); אבל האיום בלקיחתנו שב והתעורר ביתר שאת כאשר נאלצנו לשוב למצרים בעקבות גילוי הגביע (6)".

תיאור דמיוני זה מלמד על הקשר שבין התרחשות העלילה ובין החמורים: כאשר האחים בשלווה – גם החמורים נהנים ממנת מספוא; וכאשר האחים במצוקה – גם החמורים מרגישים בכך (חוששים מלקיחתם ע"י המצרים, נאלצים לחזור למצרים). במילים אחרות: מה שקורה לאחים – קורה גם לחמורים. התבוננות זו על משמעות אזכורם של החמורים בסיפור מציגה את היחס שבין קורות האחים וקורות החמורים: אירועי הפרשייה מטילים את צילם על מצבם של החמורים, אשר עומדים ברקעו של הסיפור, ובכך משקפים את התנודתיות של העלילה.

*

נשים לב לקשר מעניין בין ששת האזכורים של החמורים¹⁴:

העמסת המטען על החמורים:	(1) וַיִּשְׂאוּ אֶת שְׂבָרָם עַל חֲמֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם.	(6) וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם, וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה.
נתינת מספוא לחמורים:	(2) וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שָׁקוֹ לָתֵת מִסְּפּוֹא לְחֲמֹרוֹ בַּמָּלֹן, וַיֵּרָא אֶת פָּסְפוֹ וְהִנֵּה הוּא בָּפִי אֲמַתְחָתוֹ.	(4) וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף, וַיִּתֵּן מִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, וַיִּתֵּן מִסְּפּוֹא לְחֲמֵיהֶם.

¹³ מעניין לשאול: האם החמור של אותו האת, שפתח את האמתחת במלון וגילה את מה שגילה, קיבל בסופו של דבר את מזונו או לא?...

¹⁴ כאן אנחנו מפצלים בין שני האזכורים הראשונים של החמורים, שהובאו בהקשר עלילתי אחד (ראה לעיל הערה 1). מספור האזכורים הוא לפי סדר הבאתם במקרא, כפי שצויין בראשית המאמר.

(5) הבקר אור והאנשים שלחו, המה וחמריהם.	(3) וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף, ויאמרו: על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו.	לקיחת/שילוח החמורים:
--	--	-------------------------

פעמיים מעמיסים האחים את האמתחות על החמורים: בתחילה – (1) בדרכם חזרה לארץ כנען, בטרם גילו עוד את דבר הכסף השב באמתחותיהם; ובשנייה – (6) כאשר נמצא גביעו של יוסף באמתחת בנימין. שתי התמונות הללו, הלקוחות מראשיתו של הסיפור ומסופו, עומדות ביחס הפוך זו לזו: בפעם הראשונה נזכרת העמסת השבר על החמורים בהקשר חיובי, כאשר זוכים האחים לצאת מן הכלא אל דרכם להביא את שבר רעבון בתייהם¹⁵; אך בפעם השנייה ההקשר הינו שלילי: האחים חוזרים בעל כרחם למצרים, לקראת עתיד מפחיד ולא ידוע.

גם נתינת המספוא לחמורים נזכרת פעמיים, בהקשרים הפוכים: בראשונה, בתחילת הסיפור, (2) נתינת המספוא חשפה את הכסף המושב, והובילה לפחד גדול אצל האחים: "וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו" (מב, כח); לעומת זאת, בפעם השנייה, לקראת סופו של הסיפור, (4) נתינת המספוא מוזכרת בהקשר חיובי: האיש אשר על הבית דואג לכל מחסורם של האחים, וגם לצרכיהם של החמורים.

הציון הכפול הנוסף של החמורים נוגע לבעלות עליהם, וגם בו מוצגות תמונות הפוכות. בתחילה – (3) כאשר מובאים האחים אל בית יוסף, נוצר חשש שמא השליט המצרי מבקש להתגולל ולהתנפל על האחים, באופן שיתבטא בלקיחת החמורים; אולם לאחר מכן – (5) אחרי שהתברר שהחשש היה לשווא, והאחים (והחמורים) זכו ליחס חיובי מאת השליט, משולחים החמורים לביתם עם בוקר, בתחושה טובה ומעודדת. על הקשר הזה שבין שני האזכורים (3 ו-5) עמד אברבנאל: "ואמר 'המה וחמריהם' להגיד שלא היה הדבר כאשר חשבו, שנתן האדון או אשר על ביתו עיניהם

15 תחושת ההקלה במצבם של האחים מתחילה עם שינוי התוכנית של יוסף, מכליאתם של כל האחים (ושחרורו של אחד מהם) לשחרור של כולם (וכליאתו של אחד מהם). ראה על כך במאמרי: "מפגש יוסף והאחים", מגדים מה (תשס"ז), עמ' 21-30. תחושה זו הולכת ומשתפרת לאורך הפסוקים: יוסף ממלא את כליהם בר, הם מקבלים צידה לדרך, והם נושאים את שברם על חמוריהם בדרכם הביתה. כל זאת עד לגילוי המפתיע, שבא מיד אחר כך, אשר הופך את הקערה על פיה.

בהם ובחמוריהם, לקחת אותם לעבדים לעבוד ולמשא, כי הנה מבלי עיכוב בהשכמת הבוקר שולחו המה וחמוריהם".

שלוש הכפילויות של אזכור החמורים, כאשר בכל כפילות היחס שבין שני האזכורים הוא הפוך במשמעותו, מחדד את תפקידם של החמורים בהצגת העלילה. החמורים מדגישים את המהפכים שחלים במצבם של האחים לאורך השתלשלות האירועים, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ולהפך.

*

לסיכום, ראינו שהחמורים מהווים "דמויות רקע" המלווים את פרשיית יוסף והאחים. אזכוריהם לאורך כל הסיפור, הנראים כמיותרים ומעוררים פליאה, נועדו להדגיש את מצבם של האחים. ע"י השלכת מצבם התנודתי של האחים על החמורים מתחדדת האווירה שנוצרת במהלך הפרשה כולה.

ייתכן שמשום כך בוחר הכתוב לציין את החמורים, בפעם האחרונה, בהקשר החיובי, של הבאת טוב מצרים אל יעקב: "וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֶשְׂרֵה חֲמֹרִים נְשָׂאִים מְטוֹב מִצְרָיִם". לאמור: אחרי כל התהפוכות שעברו החמורים, בסופו של דבר הם זוכים להוביל משא עמוס של טוב מצרים אל יעקב¹⁶. ואם הסוף טוב – הכל טוב...

ובשולי הדברים נוסיף: ראינו כי אזכורם של החמורים, אשר כשלעצמם מהווים פריטים שוליים וטכניים בלבד, טומן בחובו מסר נסתר ועקיף. קריאה זו מעודדת אותנו, לומדי המקרא, לבחון אם תופעה כזאת קיימת גם במקומות אחרים במקרא. ייתכן שדווקא באמצעות הפרטים הזניחים-כביכול באים הכתובים להדגיש, במרומז, מסרים חשובים.

¹⁶ ודייק: החמורים נושאים את טוב מצרים ליעקב, כרמז לסיומה החיובי של הפרשה. הצידה לדרך שמקבל יעקב לקראת ירידתו למצרים שייכת כבר להמשכו של הסיפור, העוסק בירידת משפחת יעקב למצרים, ועל כן היא מובלת כבר על גבי אתונות (כלומר: על גבי בעל חיים אחר, כפי שכבר ציינו לעיל).